

วิสัยทัศน์สังคมไทยสู่สังคมภูมิปัญญา

ดร.วีรพันธ์ พรหมมนตรี

สังคมไทยปัจจุบันและอนาคตอันท้าทาย

ในฐานะประชาชนไทยคนหนึ่ง ผมก็มีความรู้สึกเหมือนกับเพื่อนร่วมชาติทุกคนว่า ประเทศไทยเรามีสิ่งดีๆ เป็นจำนวนมาก เช่น มีที่ตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ที่เป็นศูนย์กลางของภูมิภาค อยู่ในเขตที่มีภูมิอากาศที่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกและดำรงชีพจนได้ชื่อว่าดินแดนสุวรรณภูมิ แต่ที่เรายังไม่สามารถพัฒนาประเทศของเราให้ไปได้ไกลกว่าที่เป็นอยู่นั้นอาจเป็นเพราะว่าเราจะยังขาดความสามารถในการใช้สิ่งที่ดีเหล่านั้นเพื่อสร้างสิ่งที่ดียิ่งขึ้น และหนึ่งในนั้นในความเห็นของผมคือความเป็นเอกภาพในการสร้างวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อใช้ในการชี้้นำการดำเนินงานของทุกภาคส่วนอย่างสอดคล้องต้องกัน สิ่งนี้คือแรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้สนใจบทความนี้ขึ้นมา

ชาติไทยมีวิวัฒนาการทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของตนเองมาอย่างยาวนาน ผ่านสังคมยุคต่างๆ ตั้งแต่ยุคบุพกาล ยุคศักดินานิยม ยุคทุนนิยม เปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมยุคฐานความรู้ และกำลังก้าวเข้าสู่สังคมภูมิปัญญาต่อไปในอนาคตอันใกล้ ได้สั่งสมอารยธรรมภูมิปัญญาของตนเอง ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นไว้อย่างอุดมสมบูรณ์ ภูมิปัญญาหลายอย่างเหล่านี้ ถูกรองรับด้วยความไม่เข้าใจของปัญญาชนรุ่นใหม่ ที่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนมาจากต่างประเทศ หรือศึกษาโดยยึดหลักของสำนักคิดตะวันตก โดยเฉพาะการศึกษาในช่วงยุคอุตสาหกรรม นักคิดและปัญญาชนเหล่านี้พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้ทันสมัยเหมือนประเทศที่พัฒนาแล้วที่พวกเขาได้ไปสำเร็จมาแล้ว **ทำให้การพัฒนาในด้านต่างๆ แม้จะเกิดความก้าวหน้าอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว ยังได้เกิดผลเคียงเกิดการพัฒนาด้าน “ผิดฝา ผิดตัว” เนื่องจากสังคมไทยไม่สามารถผสมผสานสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ได้อย่างลงตัว** ทำให้สังคมไทยขาดความมั่นคงและความยั่งยืนในการพัฒนา แต่ในระยะหลังเมื่อสังคมเข้าสู่ยุคฐานความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิมเหล่านี้ได้

มีการรื้อฟื้น นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ และประยุกต์ใช้ใหม่กันมากขึ้น ภูมิปัญญาเหล่านี้มีทั้งส่วนที่มีประโยชน์ นำกลับมาดัดแปลงใช้ใหม่ได้ และก็มีทั้งสิ่งที่จะต้องนำมาตีความใหม่ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน รวมทั้งเป็นที่แน่นอนว่าความรู้ดั้งเดิมบางสิ่งบางอย่างอาจจะต้องเก็บไว้ในห้องสมุดประวัติศาสตร์ เพราะล้าสมัยไปจนไม่อาจนำกลับมาใช้ได้อีก แต่ที่สำคัญมากกว่านั้นคือ การศึกษาสิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้เข้าใจรากฐานที่แท้จริงของสังคมเราเอง อันจะก่อให้เกิดเป็นพลังอย่างมหาศาลที่ถือเป็นต้นทุนทางสังคมอันยิ่งใหญ่ ในการที่จะผลักดันให้ประเทศไทยเรา พัฒนาก้าวไปข้างหน้าอย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

นอกจากนั้น แนวโน้มการกำหนดทิศทางการพัฒนาทั้งทาง ด้านกายภาพและคุณภาพชีวิต โดยยึดรูปแบบของประเทศพัฒนาแล้วเป็นหลัก แทนที่จะกำหนดตามความเหมาะสมของบริบทของสังคมไทยเราเอง ทำให้ยิ่งมีการพัฒนามากขึ้นเพียงใด ดูเหมือนฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมของประชาชนก็ยิ่งจะมีความเหลื่อมล้ำกันมากขึ้น ทำให้เป็นการยากที่จะสร้างสมดุลระหว่างการสร้างก้าวหน้าทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคม และความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมไว้ให้ได้มากที่สุด นอกจากนั้น ผลกระทบจากการพัฒนาจากระบบทุนนิยมเสรีที่ไม่ได้ก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอ แม้กระทั่งในสังคมฐานความรู้ ที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากสังคมทุนนิยม ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงการเกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ที่มีอยู่คู่กับระบบทุนนิยมเป็นระยะๆ ทำให้เกิดภาวะถดถอยไม่เพียงด้านเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังส่งผลกระทบต่อทั้งด้านการเมืองและสังคมอีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะสังคมฐานความรู้ยังขาดการมุ่งเน้นต่อกระบวนการพัฒนาทางคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนยังขาดการสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบด้านลบอย่างรุนแรงก็คือประชาชนกลุ่มที่ยากจนระดับล่าง และกลุ่มชนชั้นกลางที่มีภูมิคุ้มกันน้อยกว่า ส่วนกลุ่มชนชั้นนำและกลุ่มชนชั้นสูงมักเอาตัวรอดได้

หลังจากที่สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมฐานความรู้มากขึ้น ความเป็นพหุนิยมมากขึ้น ภาคส่วนต่างๆ ตกอยู่ในสภาพไม่มีใครฟังใคร ศูนย์อำนาจถูกกระจายออกไปสู่แต่ละภาคส่วนมากขึ้น แต่ละภาคส่วนก็พยายามผลักดันการพัฒนาไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์กับภาคส่วนของตนเองให้มากที่สุด รวมทั้งได้กำหนดแนวทางการพัฒนาโดยมองจากมุมมองของตนเองเป็นหลัก

ผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และเริ่มกระทบต่อความสามารถในการผลิตของระบบเศรษฐกิจ หากปล่อยไว้เช่นนี้ต่อไป ปัญหานี้จะกลายเป็นปัญหาที่ใหญ่และแก้ยากมากในอนาคต การบริหารจัดการทรัพยากร ซึ่งต้องอาศัยทั้งความรู้ทางเทคนิค และความรู้ทางการจัดการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นสิ่งที่จะต้องอย่างมากในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้น

นอกจากนี้ แม้ว่าบทบาทของภาคส่วนต่างๆ จะยอมรับการทำงานร่วมกันในลักษณะพหุภาคีมากขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่บ่อยครั้งที่สังคมไทยก็ยังคงถูกทดสอบด้วยการตั้งเผชิญกับปัญหาความขัดแย้ง ในการทำงานของระบบบนลงล่าง ที่ภาคราชการใช้อำนาจกับระบบล่างขึ้นบน ที่องค์กรภาคประชาชนใช้ในการดำเนินงาน ความขัดแย้งระหว่างการเน้นอำนาจในระบบราชการ กับการเน้นประสิทธิภาพของการทำงานในภาคธุรกิจเอกชน หรือความขัดแย้งระหว่างการเน้นการพัฒนาวัตถุของภาคธุรกิจเอกชน กับการเน้นการพัฒนาคุณค่าและความยั่งยืนของภาคประชาสังคม ผมเห็นว่า สังคมของเรายังขาดระบบกฎหมาย ระเบียบ กติกาและวัฒนธรรม อันเป็นที่ยอมรับและเอื้อต่อการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย ซึ่งหลายสิ่งหลายอย่างเหล่านี้ กำลังอยู่ในภาวะการปรับเปลี่ยนที่ยังไม่ลงตัวนัก

หากพิจารณาเพื่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้นผมเห็นว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดในทุกภาคส่วนของประเทศไทย **ต้องมองการบริหารรัฐให้กว้างกว่าการบริหารระบบราชการ หรือรัฐวิสาหกิจ ต้องมองการบริหารประเทศ โดยมองการคิดและทำงานร่วมกันของภาคราชการ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม รวมทั้งจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณเพื่อให้ทุกๆ ภาคส่วนได้แสดงบทบาทที่เหมาะสม** ในการสร้างการพัฒนาที่สมดุลให้เกิดขึ้นในสังคมไทยในที่สุด

เมื่อสภาพสังคมโดยรวมได้ก้าวเข้าสู่ยุคโลกไร้พรมแดน การสร้างคนในชาติที่มีความสามารถในการทำงานอย่างไร้พรมแดน ที่มีรากฐานความเป็นไทยและหยั่งลึกลงไปประวัติศาสตร์ของชาติ ควรถูกปลูกฝังให้มีมากขึ้น **ควรจัดการศึกษาที่สามารถสร้างผู้นำของสังคมทุกระดับ ให้สันทัดในการมีวิสัยทัศน์ที่มีการมองการพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้าในองค์กร ในสังคมควบคู่ไปกับความเป็นธรรมในสังคม และความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม** นอกจากนี้เราควรสร้างบุคลากรของเรา ที่มีการปรับกรอบความคิดและสร้างทักษะ **ในการมองออกไปข้างนอก**

ยิ่งในโลกปัจจุบันและโลกอนาคตที่ไร้พรมแดน ที่คุณลักษณะของสังคมต่างๆจะมีลักษณะพหุลักษณะมากกว่าจะเป็นแบบเอกลักษณะ ส่งผลให้เกิดความซับซ้อนของสังคมมากขึ้น นำมาซึ่งความหลากหลายแนวความคิด และทิศทางในการพัฒนาตามแนวคิดใหม่ๆ ที่หลังไหลเข้ามาอย่างรวดเร็วอยู่ตลอดเวลา ทุกองค์ประกอบของสังคมไทยก็ต้องพัฒนา รวมไปถึงการพัฒนาตนเองเพื่อปรับตัวให้ทันกับโลกที่กำลังเปลี่ยนไป ซึ่งที่ผ่านมาก็จะเห็นการปรับเปลี่ยนตัวเองของแต่ละภาคส่วน ในการควบคุมและตรวจสอบซึ่งกันและกัน ในขณะเดียวกันพื้นฐานและแนวคิดของแต่ละภาคส่วน ที่มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก หากขาดซึ่งการรับฟังซึ่งกันและกัน ขาดความเข้าใจกัน ขาดเป้าหมายและยุทธศาสตร์รวมของความเป็นสังคมไทย ชาติไทยในความหมายใหม่ อาจตกอยู่ในสภาพอันตรายอย่างยิ่งवाद สภาดังกล่าวนี้องที่เป็นสาเหตุสำคัญ ที่ทำให้สังคมต้องการความโปร่งใส ต้องการธรรมาภิบาล และท้ายที่สุดต้องการ การควบคุมจากภายในคือเรื่องของจิตสำนึก คุณธรรมและจริยธรรมของทุกๆ ฝ่ายอีกด้วย

อีกสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นและกำลังจะขยายตัวเป็นปัญหารุนแรงมากขึ้น คือการใช้ทรัพยากรเกินกำลังที่ธรรมชาติจะฟื้นฟูได้ด้วยตัวเอง ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง จนมี

ควรมีการสร้างวิสัยทัศน์ประเทศไทย ควบคู่กับการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้แต่ละภาคส่วนยอมรับ ซึ่ง **ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม อาจจะร่วมกันตั้งเป็นคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้เกิดกระบวนการคิดร่วม แทนการคิดให้แบบที่ผ่านมา** เพื่อแต่ละภาคส่วนจะได้นำไปปรับใช้ในการทำงานของตน โดยมีเป้าหมายร่วมกันอย่างมีพลัง โดยมองให้เห็นว่าสังคมไทยก็เป็นเช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ ในโลกที่กำลังก้าวเข้าสู่ **สังคมภูมิปัญญา** เป็นเป้าหมาย

ในสภาพที่สังคมมีลักษณะพหุนิยมมากขึ้น **การสร้างบุคลากรโดยเฉพาะบุคลากรระดับนำในสังคม ให้เกิดวิคิดและมุมมองอย่างข้ามพรมแดนของภาคการทำงานและประกอบอาชีพในแต่ละส่วนเคยชิน** เช่น ภาคราชการ ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม ภาคสื่อสารมวลชน เป็นต้น และควรส่งเสริมให้เกิดการสร้างเครือข่ายแบบผสมผสานข้ามภาคการทำงานดังกล่าว รวมทั้งฝึกการทำงานในลักษณะพหุภาคี เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างภาคส่วนต่างๆ รวมทั้งจะเอื้อให้ง่ายต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ที่มีแนวโน้มจะเกิดมากขึ้นในอนาคต การขยายตัวขององค์กร ควรจะเน้นไปที่การขยายตัวของโครงสร้างในแนวราบแบบเครือข่ายที่เห็นความร่วมมือกัน มากกว่าเน้นการขยายตัวในแนวตั้ง ที่มุ่งสร้างอาณาจักรของแต่ละองค์กรให้ใหญ่โตขึ้น ซึ่งง่ายต่อการนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกัน

ควรส่งเสริมให้มีการมองการพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยมองการพัฒนากระแสหลักควบคู่ไปกับการพัฒนาทางเลือก โดยเฉพาะการพัฒนาที่ให้มีการกระจายความเป็นธรรมในสังคม **โดยมีแผนยุทธศาสตร์พัฒนาประชาชนฐาน**

ล่างเป็นการเฉพาะ โดยควรยึดหลักการเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ได้ทรงพระราชทานเป็นแนวทางไว้แล้ว ควบคู่ไปกับการพัฒนาตามกระแสหลักเพื่อการส่งออก ซึ่งเป็นการพัฒนาระดับบนและเป็นการพัฒนาภาพรวมของประเทศ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งที่แท้จริงของสังคมไทย อันเป็นการวางรากฐานในการก้าวออกไปแสดงบทบาทสร้างสรรค์ ในสังคมโลกในอนาคตต่อไป

โดยภาคราชการ คงต้องเน้นการทำงานให้มีการเพิ่มประสิทธิภาพให้มากขึ้น อีกทั้งต้องส่งเสริมจิตใจในการให้บริการต่อประชาชนอย่างจริงจัง นอกจากนั้นกิจกรรมในหลายๆ เรื่อง อาจต้องกระจายงบประมาณ และความรับผิดชอบไปให้ภาคธุรกิจและภาคสังคมให้มากขึ้น ส่วนภาคธุรกิจก็ต้องส่งเสริมให้มีจิตใจรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มขึ้น ตลอดจนมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในการบริหารรัฐ โดยไม่ยึดติดอยู่เพียงการวิ่งเต้นและผลักดันนโยบายที่เอื้อต่อธุรกิจของกลุ่มตนแบบคับแคบเท่านั้น อีกทั้งสังคมต้องส่งเสริมและสนับสนุนสินค้าและบริการของขบวนการสหกรณ์ เพื่อสร้างความเจริญเติบโตอย่างแท้จริงของธุรกิจสหกรณ์ในประเทศไทย ตลอดจนส่งเสริมการค้าและการดำเนินธุรกิจที่เป็นธรรมให้มากขึ้น กว่าการมุ่งการค้าแบบตลาดเสรีแต่เพียงสถานเดียวอย่างในอดีต ในขณะที่ภาคประชาสังคมเองก็ควรส่งเสริมให้พัฒนาการทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่น เช่น ภาคธุรกิจ ภาคราชการและภาคการเมือง โดยมุ่งมองว่าเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ บทเรียน และมุมมองทางสังคมแก่ภาคส่วนอื่นๆ และ**ควรสนับสนุนให้องค์กรภาคประชาสังคมมีการพึ่งพาแหล่งเงินทุนในการทำงานจากภาครัฐและสังคมไทยทั่วไปให้มากยิ่งขึ้น อันจะเป็นการสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองให้แก่ภาคส่วนนี้** ตลอดจนเป็นการเพิ่มความรับผิดชอบต่อสังคมไทย **โดยรวมให้มากขึ้นด้วย** หากสังคมไทยสามารถสร้างความสมดุลระหว่างองค์กรทั้งสามภาคส่วนที่กล่าวมาแล้ว **ก็จะทำให้องค์กรเหล่านั้นกลายเป็นกำลังสำคัญในการผลักดันสังคมไทย ให้ก้าวจากสังคมอุตสาหกรรมและสังคมฐานความรู้เข้าสู่ความเป็นสังคมภูมิปัญญา (Wisdom Society) อย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของเราเอง**

เพื่อที่จะสร้างสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นให้เกิดขึ้น บทบาทที่สำคัญที่จะต้องเกิดขึ้นเป็นอันดับแรกคือการปรับทัศนคติ สร้างองค์ความรู้และภูมิปัญญาของสังคมให้ได้เสียก่อนดังนั้น

ดังเช่นที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงแบ่งปัน องค์ความรู้และพระประสบการณ์
เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ให้กับชาวโลก จนกระทั่งทรงได้รับการถวายรางวัล จากองค์การ
สหประชาชาติ ตามที่พวกเราชาวไทยทราบกันเป็นอย่างดี

ในสภาวะที่สังคมไทยเรากำลังถูกท้าทายกับสภาพการณ์และคำถามใหม่ๆ ที่ต้อง
ตอบ เพื่อที่จะไปสู่การพัฒนาสังคมภูมิปัญญาในอนาคตที่กำลังเกิดขึ้น ก่อนที่สังคมไทยจะค้นให้
พบว่าเราจะกำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการก้าวไปสู่สังคมที่ว่านั้นได้อย่างไร
ด้วยวิธีการเช่นใด และด้วยโครงสร้างลักษณะใดนั้น ในเบื้องต้นนั้นเราก็ต้องตอบโจทย์ที่ว่าเราจะ
จัดการศึกษาแบบไหนเพื่อเตรียมบุคลากรที่เหมาะสมให้กับทุกภาคส่วนมาเพื่อผลักดันสังคมไปใน
ทิศทางที่พึงประสงค์ร่วมกัน ซึ่งเรื่องนี้เป็นโจทย์ที่คนไทยทุกคนและองค์กรทุกภาคส่วนต้องช่วยกัน
ตอบ และช่วยกันดำเนินการ บทความนี้เป็นความพยายามหนึ่ง ที่อยากจะมีส่วนร่วมในการแบก
รับภารกิจดังกล่าวให้กับสังคมของเรา เพื่อให้เราสามารถนำสิ่งที่ดีที่มีอยู่แล้วในสังคมของเรา นำ
ผสมผสานกับความรู้ใหม่จากภายนอก เพื่อมาสร้างสิ่งที่ดีๆใหม่ๆให้กับคนไทยเรา หากเราสามารถ
ทำได้ดังนี้คนไทยเรายังสามารถแบ่งปันองค์ความรู้ใหม่ๆดังกล่าวให้กับสังคมอื่นๆในโลกใบนี้ด้วย